

ERFGOEDKLASSEN
& BURGERSCHAP

OP ZOEK NAAR HET COUDENBERGPALEIS

SYNTHESE EN ACHTERGRONDINFORMATIE VOOR DE LEERKRACHT

Meer lesmateriaal: <https://www.erfgoedklassen.brussels/lesmateriaal/op-zoek-naar-het-coudenbergpaleis/>

INHOUDSTAFEL

De archeologische site van de Coudenberg	1
<i>Inleiding</i>	1
<i>De kelders van het woongedeelte</i>	2
<i>De kapel</i>	3
<i>De Isabellastraat</i>	4
<i>De Aula Magna</i>	6
 De maquette van het paleis	 8
<i>De andere delen van het paleis (vandaag verdwenen)</i>	8
<i>De brand van 1731</i>	9
 Historisch bronnenmateriaal: op zoek naar het verleden!	 9
<i>Archeologisch onderzoek</i>	9
<i>Iconografie</i>	10
<i>Geschreven bronnen</i>	10
 Woordenlijst	 11
 Identiteitskaarten	 14
<i>Filips de Goede</i>	14
<i>Keizer Karel V</i>	15
<i>Aartshertogin Isabella</i>	16
<i>Maria-Elisabeth van Oostenrijk</i>	17
 U wil meer weten?	 18
 Colofon	 19

DE ARCHEOLOGISCHE SITE VAN DE COUDENBERG

INLEIDING

Op het Koningsplein bevond zich vroeger het paleis van de Coudenberg. Deze wijk heette toen 'Mons Frigidus' of Coudenberg. Op de top van de heuvel had de koude wind vrij spel, vandaar de naam 'de koude berg'. Aan een heerser* gaf het verschillende voordelen om zich op een hoogte te vestigen: het bood bescherming en gaf de heerser een goed overzicht over het benedenliggende terrein waarover hij de macht uitoefende. Bovendien had die vestigingsplaats ook een symbolische waarde: de heerser stond aan de top van de hiërarchie.*

Van op de hoek van de Hofberg, aan het standbeeld van Godfried van Bouillon of van op de trappen van de Sint Jacobskerk is de helling van de vroegere Coudenberg nog duidelijk zichtbaar. Als we naar beneden kijken, zien we op de Grote Markt de toren van het stadhuis fier de hoogte ingaan.

Het Coudenbergpaleis is vandaag bij het grote publiek minder bekend, omdat het in de nacht van 3 op 4 februari 1731 door een brand verwoest werd. Veertig jaar na de brand werden de ruïnes gesloopt en overwelfd om een totaal nieuwe wijk aan te leggen: de wijk van het Koningsplein. Dankzij de gedeeltelijke overwelving is niet heel het paleis verloren gegaan. De overblijfselen zijn te bezichtigen in de archeologische site.*

Het verbrande Hof in 1774

F. Lorent, 1774, Museum van de stad Brussel - Broodhuis

Het Koningsplein in 1778

F. Lorent, 1778, Museum van de stad Brussel - Broodhuis

Ligging van het gebouw van Erfgoodklassen, 19de eeuw

Th. Cooper, KBR Prentenkabinet

DE KELDERS VAN HET WOONGEDEELTE

De ingang van de archeologische site bevindt zich in het Belvue Museum, één van de (witte) paviljoenen van het Koningsplein. We betreden de site via een ondergrondse deur, en komen zo in de kelders van het woongedeelte van het paleis - én onder de Koningsstraat.

Boven deze kelders bevonden zich de prinselijke appartementen, audiëntiezen en een chique badinrichting. In die tijd werden die 'stoven' genoemd. Waarvoor de kelders vroeger gebruikt werden, kunnen we niet met zekerheid zeggen, maar waarschijnlijk dienden ze als opslagruimte.*

Deze kelders lagen gedeeltelijk onder- en gedeeltelijk bovengronds. Ze zijn het oudste deel van het paleis. Hier vinden we ook de oudste muren die tot nu toe door de archeologen zijn blootgelegd. Ze dateren uit de 12de eeuw. In die tijd was het Coudenbergpaleis nog een versterkte burcht. Bij de bouw van de eerste stadsomwalling van Brussel (13de eeuw) werd de burcht mee in de stadsmuur opgenomen. Daardoor had ze enkel grote ramen aan de stadszijde. De nog steeds gedeeltelijk zichtbare, smalle, lange ramen dienden ter verlichting, verluchting en passieve verdediging. Zij werden niet gebruikt om te schieten, omdat de helling naar het raam toe daarvoor te steil was.*

In de 14de eeuw kreeg Brussel z'n tweede omwalling die langer en groter was. Daardoor verloor de burcht haar verdedigingsfunctie. Vanaf deze periode werd de burcht stelselmatig uitgebreid tot een echt paleis. Om de uitbreiding van het paleis mogelijk te maken en het grote gewicht van de bijkomende verdiepingen te dragen, diende men kruisgewelven te bouwen die de vroegere schietgaten gedeeltelijk overdekten. Via het kruis van de gewelven werd het gewicht naar telkens vier zware pilaren afgeleid. De oude muren van de burcht werden binnenmuren. Dit kan je heel goed zien aan de muur met de 'schietgaten', waarachter restanten zijn blootgelegd van kelders die dateren uit de 15de eeuw.*

Er zijn in de muren verschillende nissen zichtbaar. Sommigen werden bij het bouwen in de muur uitgespaard, andere later uitgehouwen. Zij werden gebruikt om olielampen in te plaatsen.*

C. Louis, maquette van Brussel in de 13de eeuw. Detail ©Museum van de stad Brussel - Broodhuis.

Vensters deels bedekt door een gewelf ©EGK

nis ©EGK

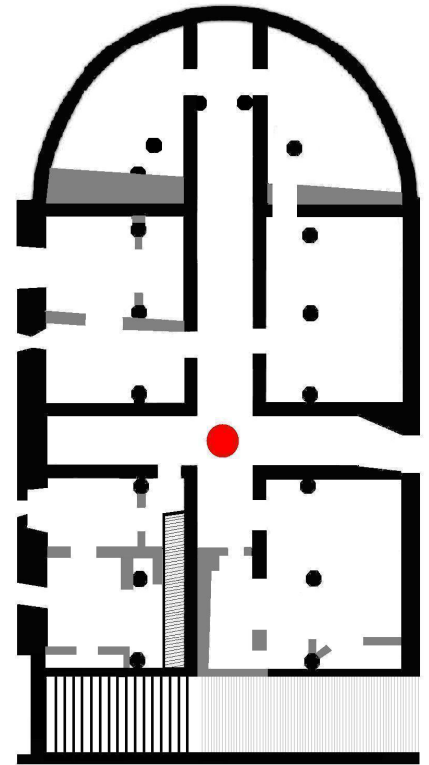

DE KAPEL

Via een gang gaan we naar de benedenverdieping (niveau -2) van de paleiskapel. Deze kapel* werd tussen 1522 en 1553 gebouwd, onder de regering van keizer Karel V.

Het gebouw is ongeveer 32m lang en 18m breed. Het grondplan ziet er als volgt uit: een centrale gang geeft toegang tot zes kleinere ruimtes en loopt dood in het afgeronde gedeelte of de absis. Deze zes ruimtes dienden waarschijnlijk om verschillende goederen te bewaren. Ze werden dus niet gebruikt voor de eredienst. De grote, achthoekige pilaren met een omtrek van vier meter en de twee meter dikke muren ondersteunen het kelderniveau -1 en de eigenlijke kapel daarboven.

Aan de buitenzijde zijn de pilaren opgebouwd met mooi uitgehouwen natuursteen, omdat dit gedeelte zichtbaar is. Dat noemt men het parement* of de buitenlaag. Binnenin zijn de pilaren volgestort met verschillende soorten recuperatiemateriaal: puin, gebroken of ongehouden natuursteen en stukken baksteen, waartussen mortel werd gegoten. De buitenmuren van de kapel zijn met dezelfde techniek vervaardigd.

In de absis merken we twee inspringende vierkanten op. Oorspronkelijk waren dit ramen met zicht op de Warande, een enorm wildpark dat aan de achterzijde bij het paleis aansloot. Hoewel we ons op niveau -2 van de kapel bevinden, gaven de ramen vroeger uit op de open lucht. Vergeet niet dat het paleis op een heuvel was gebouwd en de helling volgde. Vandaag zitten we onder de grond, omdat men de heuvel, de Coudenberg, heeft opgehoogd tot een plateau waarop onder andere ook het park van Brussel is aangelegd.

Hoe zag de eigenlijke kapel er dan eigenlijk uit? Alvast niet zoals deze verdieping met kleine voorraadkamers (niveau -2). Je moet je inbeelden dat de kapel een grote, open ruimte was waar de gelovigen baden of samenkwamen voor erediensten. Hoge, regelmatige geplaatste zuilen ondersteunden gotische ribgewelven; licht stroomde overvloedig binnen door de veelvuldige en hoge glas-in-lood ramen. Twee rijen boven elkaar!

achthoekige pilaren
© M. Vanhulst.

binnenzijde van een
pilaar © EGK

Dichtgemetseld venster © EGK

J.P. Bauerscheit,
binnenzicht van de kapel,
1720. Museum van de
stad Brussel - Broodhuis

DE ISABELLASTRAAT

Je bereikt de Isabellastraat via een doorgang die speciaal hiervoor in de buitenmuur van de kapel is gemaakt. Deze doorgang bestond vroeger niet. Op deze plaats rest ons van de buitenmuur van de kapel nog ongeveer een tiental meter van de veertig van het originele gebouw. Al de rest is verdwenen.

Van in de middeleeuwen tot aan de aanleg van het Koningsplein (1775-1780), stond je hier in de open lucht. De Isabellastraat werd bovenop de middeleeuwse Ingelandstraat aangelegd en kreeg de naam van aarthertogin Isabella, dochter van de Spaanse koning Filips II. Zij regeerde over onze gebieden van 1598 tot 1633. De Ingelandstraat werd verbreed tot 12 meter, rechter getrokken en verlengd, zodat aartshertogin Isabella gemakkelijker de collegiale St.-Michiels en Sint-Goedelekerk¹ kon bereiken.*

Aan de overzijde van de Isabellastraat stond het Hof van Hoogstraten, de woning van Antoine de Lalaing, graaf van Hoogstraten. Hij was een belangrijke raadgever van keizer Karel V. In de overgebleven gebouwen van het Hof* van Hoogstraeten bevindt zich nu een museum waarin voorwerpen worden tentoongesteld die gevonden zijn bij de opgravingen van de archeologische site.*

Op het einde van de 18de eeuw werd het Koningsplein aangelegd. Acht gelijkaardige paviljoenen omzomen het plein. Om één van deze paviljoenen te ondersteunen, nl. het Hof van Grimbergen of het huidige BIP, werden bijkomende muren gebouwd in het midden van de Isabellastraat en werd de straat overwelfd. De nieuwe ondergrondse ruimtes werden als kelder gebruikt.

Wat hogerop in de Isabellastraat herinnert een trap ons aan de oorspronkelijke trap vanuit de Isabellastraat naar de binnenkoer van het paleis. Vanaf dit punt bevinden we ons onder het Koningsplein. Dit gedeelte van de site werd in de tweede helft van de 18de eeuw volgestort met steen, aarde, puin en steengruis als fundament voor het nieuwe Koningsplein. Archeologen hebben alles uitgegraven om de overblijfselen van de Aula Magna en het bovenste gedeelte van de Isabellastraat terug bloot te leggen. Om de stabiliteit van het Koningsplein te kunnen garanderen heeft men dat deel van de site afgedekt met betonnen platen.

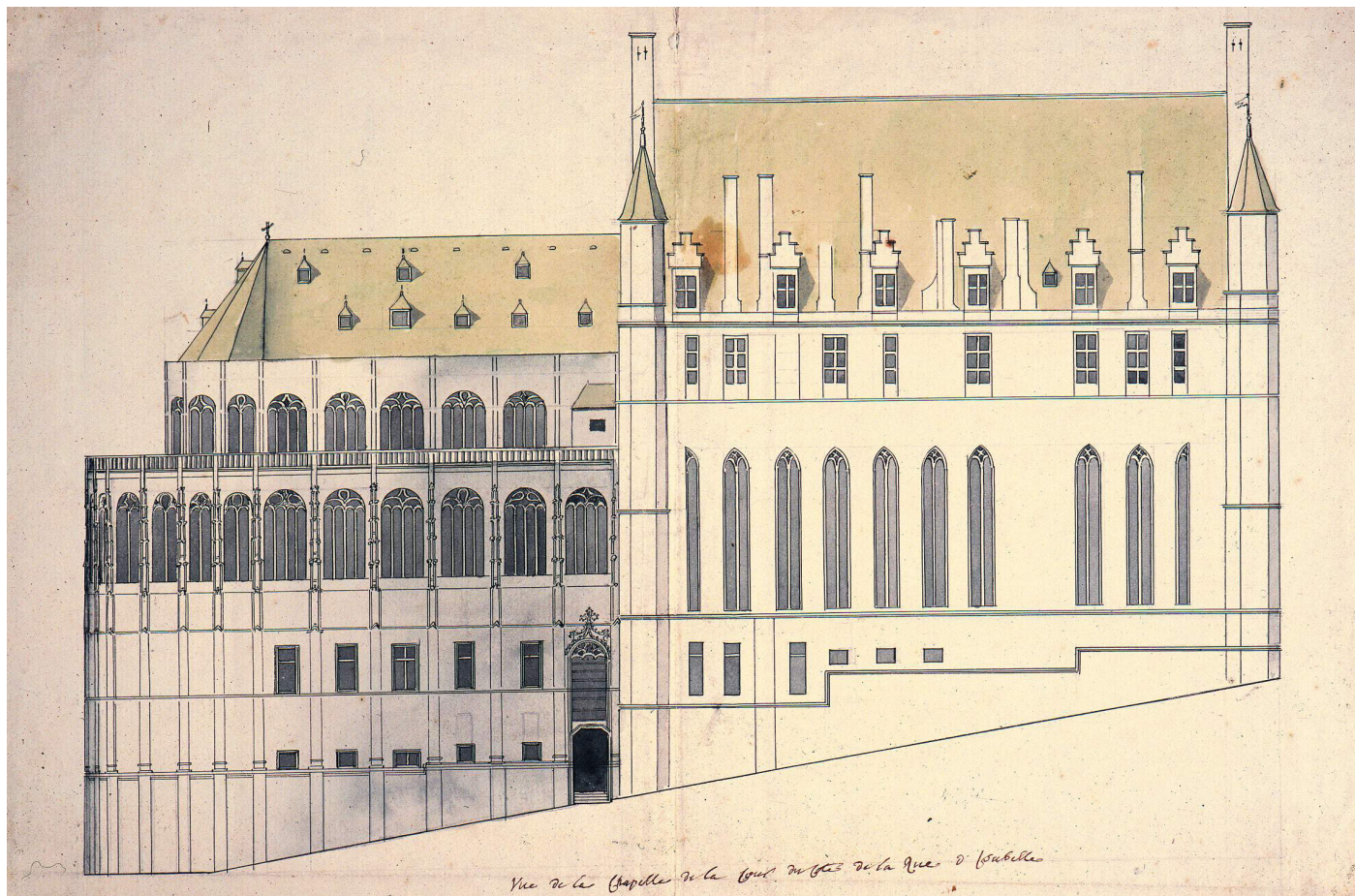
Helling van de Isabellastraat ©EGK

plaats van de oorspronkelijke trap tussen de Isabellastraat en de binnenkoer ©M. Vanhulst.

¹ Deze kerk wordt de Sint-Michiels en Sint-Goedelekathedraal in 1962.
synthese Coudenberg - Pagina 4

anoniem, 18de eeuw, Museum van de stad Brussel - Broodhuis

DE AULA MAGNA

De Aula Magna ligt langs het bovenste gedeelte van de Isabellastraat. Deze grootse feestzaal werd in het midden van de 15de eeuw gebouwd voor Filips de Goede, hertog van Bourgondië. Aula Magna is een latijnse term en betekent 'grote zaal'. In deze statiezaal werden o.a. banketten georganiseerd, maar ook officiële ceremonies*, bijv. de troonsafstand van Karel V.*

De hoogte van de Aula Magna, gemeten aan de onderste hoektoren in de Isabellastraat, bedroeg ongeveer 50m, ongeveer drie keer de hoogte van een gemiddelde Brusselse woning. Vandaag blijft er niet veel van over: tussen 0,5 m en 3 m. De zaal heeft een rechthoekig grondplan van 40 x 16 m met op elke hoek een enorme hoektoren waarin trappen je naar de bovenverdiepingen brachten.

Zoals de muren en de pilaren van de kapel heeft ook de buitenmuur van de Aula Magna een parement van keurig gehouwen natuursteen dat gevuld is met een mengeling van steenafval allerhande en mortel. Wanneer je de gehouwen natuursteen van dichtbij observeert, zie je nog de sporen van de werktuigen die de steenhouwer gebruikte. Hij bewerkte eerst de omtrek van de steen met een steenbijl, waarvan de schuine lijnen nog steeds zichtbaar zijn. Hij gebruikte vervolgens een beitel en hamer om het oppervlak glad te houwen.

De manier waarop steenhouwers steen bewerkten en de werktuigen die ze gebruikten, evolueerde doorheen de tijd. Aan de hand van sporen op de stenen kunnen archeologen muren of stenen dateren.

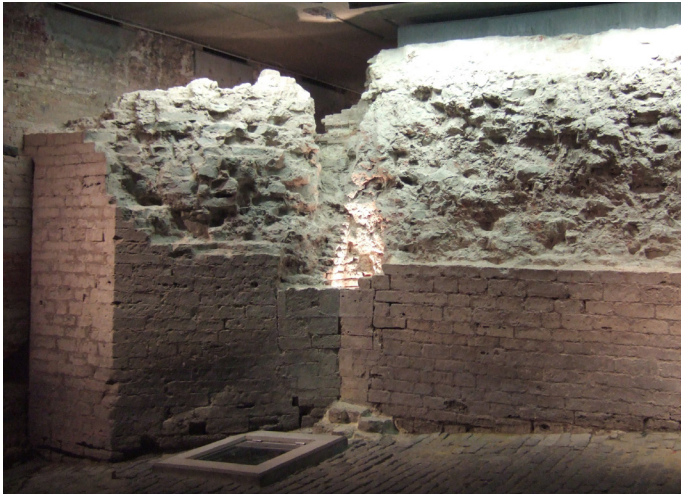
In de muur van de Aula Magna zie je ook nog een schacht die verbonden was met de beerputten onder de Isabellastraat. Deze schacht leidde in de hoogte naar de latrines die ook gebruikt werden als 'vuilbak' voor van-alles-en-nog-wat. De bodem van deze beerput bestond uit aarde, zodat organisch afval door de natuur zelf werd opgeruimd. Archeologen hebben in deze beerputten voorwerpen ontdekt uit verschillende tijdsperiodes, omdat het paleis, en dus ook de toiletten, eeuwen gebruikt werden. Aan de hand van deze voorwerpen kunnen archeologen enorm veel leren of aflezen over het dagelijkse leven van het paleis, bijv. wat men at (afval van kip of rund), welk servies of kookgerei men gebruikte, enz.*

Een doorgang die er oorspronkelijk niet was geeft toegang tot de benedenverdieping van de Aula Magna. Hier bevinden we ons in de keukens van de feestzaal (niveau -1). Er waren haardplaatsen met monumentale schoorstenen om de feestmaaltijden klaar te maken. Deze keukens werden enkel gebruikt wanneer er feesten waren in de Aula Magna. Via de trappen van o.a. de hoektorens kon men de maaltijden dan onmiddellijk naar de feestzaal brengen. In het paleis zelf waren er ook nog keukens om de dagelijkse maaltijden van de paleisbewoners te bereiden.

Je ziet nog een hoop vloertegels van de Aula Magna. Deze zijn naar benden gezakt, toen de Aula Magna in 1774 gesloopt werd.

Hier werden ook gesculpteerde sluitstenen gevonden van de gotische gewelven van de feestzaal. De sluitstenen werden gedecoreerd met het Bourgondische vuurslagmotief. Het bestaat uit drie krullen in de vorm van een B, vuurslagen omvat door vlammen. Het is het embleem van Filips de Goede, hertog van Bourgondië, voor wie de stad deze zaal bekostigde. Dit motief geldt als 'handtekening' van Filips de Goede; maar helpt ons ook de stenen te dateren.*

Zeshoekige toren aan de Isabellastraat ©EGK

Afvoerpijp van en doorkijk op een beerput ©EGK

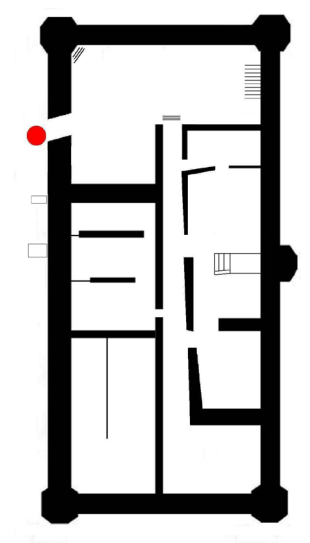
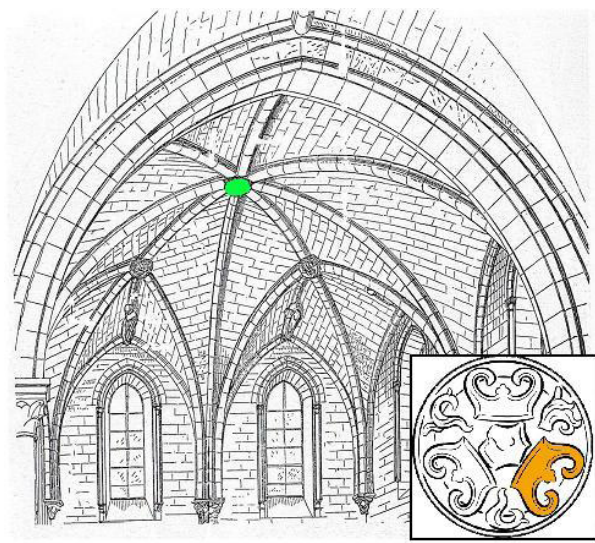
schoorstenen ©EGK

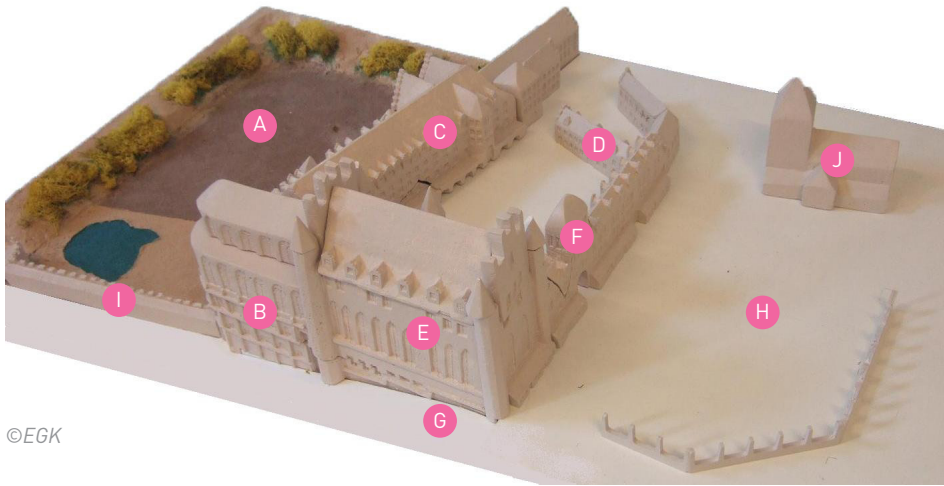
Vloertegels van de grote zaal ©EGK

sluitsteen ©EGK

DE MAQUETTE VAN HET PALEIS

©EGK

- A Warande
- B kapel
- C woongedeelte
- D keukens
- E Aula Magna
- F ingangsportaal
- G Isabellastraat
- H Baliënplein
- I 1ste stadsomwalling
- J abdij van Sint-Jacob-op-de-Coudenberg

DE ANDERE DELEN VAN HET PALEIS (VANDAAG VERDWENEN)

- *Het torenportaal: hier bevonden zich de administratie en de archieven* van het paleis.*
- *De keukens: hierachter bevond zich ook een moestuin die de onregelmatige vierhoek van het paleis afsloot.*
- *Het Baliënplein: dit plein was openbaar. Het plein was afgebakend met smalle pilaren waarop bronzen standbeelden geplaatst waren. De afsluiting van de Kleine Zavel, op het einde van de 19de eeuw ontworpen door Henri Beyaert, is geïnspireerd op deze van het Baliënplein.*
- *De Warande: een immens jachtdomein dat aan de achterzijde aan het paleis aansloot, vanaf de 14de eeuw werd het begrensd door de 2de stadsomwalling. Voor de edellieden, zowel paleisbewoners als –bezoekers, was het een plaats van amusement. Ze gingen er jagen, wandelen, picknicken, ... Het bestond uit bos, heuvelachtige gedeeltes, wijngaarden, een labyrinth, spelterreinen, ...*

DE BRAND

In de nacht van 3 op 4 februari 1731 brak er een verschrikkelijke brand uit in het paleis. Het onderzoek na de brand wees uit dat de brand ontstond in het woongedeelte van het paleis, meer bepaald in de appartementen van Maria-Elisabeth van Oostenrijk, landvoogdes over de Nederlanden voor de Oostenrijkse keizer Karel VI.*

Alles liep die nacht in het honderd: het bluswater was bevroren, de paleiswacht stuurde burgers die wilden komen helpen terug weg, andere wachters profiteerden van de chaos om kostbare dingen uit het paleis te stelen, ...

HISTORISCH BRONNENMATERIAAL: OP ZOEK NAAR HET VERLEDEN!

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVINGEN EN ONDERZOEK

Dankzij het werk van de archeologen tijdens verschillende opgravingen, kan het publiek nu nog enkele delen van het paleis die zich onder het Koningsplein bevinden, ontdekken.

De opgravingen geven ons verschillende soorten van informatie:

- Plannen, afmetingen, omvang van het paleis (bijv. de kapel, de Aula Magna, de Isabellastraat);
- Mogelijkheden van datering van wat men vindt: via emblemen, bepaalde technieken van steenhouwen,...;
- Informatie over constructietechnieken (bijv. het gebruik van opgevulde parementen bij muren en pilaren)
- Informatie over het dagelijks leven (bijv. door voorwerpen die gevonden worden in beerputten)

ICONOGRAFIE

Archeologische vondsten geven maar een stukje van de informatie die we over het paleis hebben. Om deze informatie aan te vullen en ons toe te laten het paleis in maquettevorm voor te stellen, hebben we ook iconografische bronnen nodig: schilderijen, gravures, tekeningen, getekende kaarten en tapijten.

Ook zij geven ons heel wat informatie:

- *inzichten in de verhoudingen van het paleis;*
- *inzicht in hoe de gebouwen ten opzichte van elkaar zijn geplaatst;*
- *voorstellingen van de delen van het paleis die verdwenen zijn;*
- *voorstellingen van de omgeving van het paleis;*
- *de ontwikkeling van het paleis doorheen de verschillende tijdsperiodes;*

We mogen deze afbeeldingen niet lezen of interpreteren zoals foto's (voor de uitvinding van photoshop). Ze zijn gemaakt door een kunstenaar die in zijn atelier werkte en die z'n 'artistieke vrijheid' gebruikte om dingen mooier te maken, bij te voegen of weg te laten volgens de smaak/mode van een bepaalde tijd en volgens de technieken die hij/men kende of toepaste. Ook moesten kunstenaars zich aanpassen aan de smaak van de opdrachtgevers.

GESCHREVEN BRONNEN

Archeologische opgravingen en afbeeldingen alleen volstaan nog niet. Geschreven documenten uit de tijd van het paleis zelf brengen nog meer specifieke informatie aan het licht over de ontwikkelingen of gebeurtenissen.

Enkele voorbeelden:

- *Boekhoudkundige documenten: deze geven ons informatie over bepaalde constructiewerken, bijv. de bouw van een voorlopig dak op de kapel dat je ook op verschillende schilderijen ziet, om de werf te beschermen. Het schilderij illustreert, de tekst geeft de context.*
- *Het onderzoek dat werd georganiseerd om de oorzaken van de brand te achterhalen vertelt ons meer over de personen en bewoners van het paleis op dat ogenblik (namen, functies, de hiërarchie binnen het paleis,...), maar ook hoe en welke gebeurtenissen plaatsvonden tijdens de nacht van de brand. Maar ook hier is enige voorzichtigheid geboden: het onderzoek/rapport werd opgesteld aan de hand van getuigenissen die erg gekleurd, subjectief of zelfs gelogen kunnen zijn.*

Het is pas door alle die verschillende sporen uit het verleden kritisch met elkaar te confronteren dat we de historische realiteit kunnen benaderen. Zelfs dan staat die realiteit niet vast, omdat nieuwe ontdekkingen nieuwe inzichten met zich kunnen meebrengen.

WOORDENLIJST

Deze woordenlijst legt enkele woorden uit die in de synthesesetekst met een sterretje zijn aangeduid, maar ook de woorden die tijdens de inleiding van de animatie zijn aangehaald.

archief	<i>Verzameling van documenten of voorwerpen die de geschiedenis documenteren van een persoon, familie, stad, plaats, bedrijf, ... (manuscripten, foto's, digitale dragers, film. Bijv. de archieven van jullie school kunnen examens bevatten, maar ook georganiseerde evenementen, foto's, rekeningen, ...)</i> <i>Plaats waar men de documenten bewaart.</i>
banket	<i>Feestelijke, officiële maaltijd. Tijdens de middeleeuwen zaten de genodigden op houten banken, vanwaar de naam.</i>
beerput	<i>Gat in de grond waar men vroeger niet alleen uitwerpselen in vergaarde, maar ook allerhande vuilnis in wierp.</i>
burcht	<i>Versterkt kasteel, versterkte plaats.</i>
burger	<i>Tijdens de middeleeuwen een inwoner van een stad. Komt van 'burg' = burcht.</i>
ceremonie	<i>Officiële plechtigheid, officieel feest, bijv. huwelijksceremonie, verloopt min of meer volgens een voorgeschreven patroon.</i>
gouverneur	<i>Iemand die een grondgebied bestuurt in naam van een andere persoon. Maria-Elisabeth bijv. bestuurde onze gewesten in naam van de Oostenrijkse keizer Karel VI. (Zie ook landvoogd).</i>
Grote Zaal	<i>Belangrijkste zaal in de middeleeuwse donjons en kastelen. Ze diende als eetplaats en ontvangstplaats.</i>
heerser	<i>Iemand die over een gebied heerst, het in zijn bezit heeft, of het bestuurt in onderpand van iemand boven hem.</i>
hof	<i>De fysieke omgeving te midden waarvan een vorst of edellieden leven, bijv. Hof van Nassau. (Het hof voor edellieden is wel veel beperkter in omvang dan het paleis van de vorst.)</i> <i>Verschillende stenen gebouwen die rond een binnenplaats zijn opgesteld.</i> <i>Een omheinde ruimte.</i>

hofhouding	<i>Alle personen die in de entourage van een vorst of edelman leven en werken.</i>
kabinet	<i>Kantoor; tentoonstellingszaal met een verzameling; die verzameling zelf, bijv. prentenkabinet, kunstkabinet, muntenkabinet, ...</i>
kalk	<i>Poeder verkregen door het verpulveren van kalksteen.</i>
kapel	<i>Religieus gebouw waar men bidt, kan deel uitmaken van een kerk; vaak ook op privé-terrein gebouwd, bijv. kapel van een ziekenhuis of vliegveld; in de middeleeuwen hadden rijke families vaak hun eigen kapel.</i>
kasteel	<i>Woonplaats van een vorst of edelman, soms versterkt (zeker in de middeleeuwen), heel vaak op het platteland en groot van omvang.</i>
kerkdienst	<i>Christelijke godsdienstoefeningen in een kerk, bestaande uit een aantal voorgeschreven gebeden, ceremonieën en handelingen die door de gelovigen samen worden uitgevoerd.</i>
knecht	<i>Bediende; iemand die in dienst is van iemand anders; kan ook specifieke dienst op zich nemen, bijv. stalknecht.</i>
kruisgewelf	<i>Gewelf dat bestaat uit twee gelijke en even hoge tongewelven*, die elkaar rechthoekig snijden.</i>
landvoogd(es)	<i>Iemand die een grondgebied bestuurt in naam van een andere persoon. (Zie ook gouverneur).</i>
latrine	<i>Toilet buitenshuis; tegenwoordig ook een in de grond uitgegraven tijdelijk toilet, bijvoorbeeld in een leger- of scoutskamp.</i>
luxueus	<i>Met veel rijkdom, schoonheid en comfort, met weelde en overvloed.</i>
mortel	<i>Mengeling om te metselen; voor de uitvinding van cement bestond het mengsel uit kalk*, water en zand.</i>
nis	<i>Inham in een muur waarin men een object kan plaatsen, bijv. een beeld, een lampje, ...</i>
omwalling	<i>Verdedigingsmuur rond een plaats – meestal een stad. In Brussel werd de eerste omwalling in de 13de eeuw gebouwd, de tweede in de 14de eeuw.</i>
overblijfselen	<i>Wat er nog is (over blijft) van iets dat afgebroken is.</i>
overwelving	<i>Boogvormige, meestal stenen overkapping (plafond) van een ruimte.</i>
parement	<i>Een meestal natuurstenen gevelbekleding. Daarachter kan dan baksteen zitten, of, zoals het geval bij de pilaren van de kapel of de muren van de Aula Magna, een vulling van breuksteen en mortel. De vulling wordt dan omsloten door het parement.</i>

pilaar	<i>Alleenstaande, verticale ondersteuning van plafonds of gewelven.</i>
raadgever	<i>Iemand die raad of advies geeft; bijv. als een vorst een belangrijke beslissing moet nemen, vraagt hij raad of goede ideeën aan zijn raadgevers.</i>
regeren	<i>Een land of gebied besturen.</i>
schat	<i>Verzameling van goederen die zeer waardevol zijn.</i>
schietgat	<i>Smalle, lange opening in de muur waardoor men kan schieten, terwijl men zelf goed beschermd blijft.</i>
sluitsteen	<i>Een sluitsteen houdt de stenen van de ribben van een boog of een gewelf op hun plaats. Wordt in het bovenste punt geplaatst.</i>
stoof	<i>Badinrichting van vroeger; vorsten en edellieden hadden hun privé stoven. De gewone mensen in de stad gingen zich baden in publieke stoven.</i>
tongewelf	<i>gewelf waarvan de dwarsdoorsnede een halve cirkel vormt.</i>
troon	<i>Stoel/zetel voor iemand belangrijk, bijv. een vorst. Deze zit hierop om ceremonies bij te wonen.</i>
paleis	<i>Nu aan jullie om deze definitie vormt te geven met bovenstaande woorden....</i>

IDENTITEITSKAARTEN

FILIPS DE GOEDE

Rogier Van der Weyden, Portret van Filips de Goede, ca. 1445. Groeningemuseum, Brugge

Voornaam : **Filips**

Naam : **van Bourgondië**

Gekend als : **Filips de Goede**

Geboorteplaats en -datum: **Dijon, 1396**

Sterfplaats en datum: **Brugge, 1467**

Titels: hertog van Bourgondië vanaf 1419 (maar ook graaf van Namen, hertog van Brabant, Limburg, graaf van Henegouwen, Holland, Zeeland, hertog van Luxemburg,...).

Op het einde van de 14de eeuw werd het hertogdom Bourgondië een grootmacht in Europa. De territoriale eenheid werd vooral door aankopen en huwelijkspolitiek bekomen.

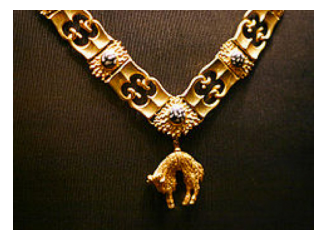
Onze gewesten maakten deel uit van het hertogdom Bourgondië en heetten toen de Nederlanden, ten opzichte van de gebieden die 'hoger' lagen, met name Bourgondië en de Franche-Comté. Brussel werd de hoofdstad van de Nederlanden en Filips de Goede verbleef vaak in het Paleis van Brussel of het Coudenbergpaleis. De aanwezigheid van de hertog gaf de stad enorme impulsen op artistiek vlak: Brusselse schilderijen en tapijten werden naar heel Europa geëxporteerd.

Tijdens zijn regeerperiode financierde de stad Brussel, speciaal voor hem, de bouw van de Aula Magna, de grote feestzaal van het paleis van de Coudenberg.

HET GULDEN VLIES

Filips de Goede heeft de orde van het Gulden Vlies in het leven geroepen met de bedoeling zijn edellieden meer aan zich te binden. Elk lid van de ridderorde kreeg de halsketting van het Gulden Vlies. De ketting zelf is gemaakt met het vuurslagmotief (= een stuk metaal in een bepaalde vorm dat gebruikt werd om vonken uit silexstenen te slaan). Filips de Goede neemt dit motief tot embleem omdat de 'B'-vorm verwijst naar de B van Bourgondië.

Het Gulden Vlies zelf wordt voorgesteld als een rammevachtje met kop en pootjes.

Keten van de Orde van het Gulden Vlies, Kunsthistorisches Museum, Wenen.

KEIZER KAREL V

Vermeyen (J.), Portrait de Charles Quint, vers 1530, Musées Royaux des Beaux-Arts de Belgique, Bruxelles.

Voornaam : **Karel**

Naam : **van Habsburg**

Gekend als : **Keizer Karel V**

Geboorteplaats en -datum: **Gent, 1500**

Sterfplaats en datum: **Yuste (Spanje), 1558**

Titels: keizer van het Heilig Roomse Rijk, aartshertog van Oostenrijk, hertog van Luxemburg en prins van Asturië. Hertog van Bourgondië, Brabant, Luxemburg, Limburg, Opper-Lotharingen en Neder-Lotharingen, graaf van Vlaanderen, Artesië, Holland en Zeeland, Henegouwen, markgraaf van Namen en heer van Mechelen en Salins, markgraaf van de Franche Comté. Koning van Spanje, dat wil zeggen koning van Aragón, Navarra en Jeruzalem, koning van Napels, Sicilië en Sardinië en koning van Castilië en León en heer in Azië en Afrika. Hertog van Stiermarken, Karinthië en Krain en graaf van Tirol, Habsburg, Pfirt en Kyburg, landgraaf in de Elzas en markgraaf in de Burgau en hertog van Württemberg. Heer van Friesland. Heer van Doornik en het Doornikse. Heer van Utrecht. Heer van Overijssel, Drenthe, Wedde en Westwoldingerland. Heer van Groningen.

Keizer Karel V regeerde over een enorm groot rijk dat hij deels erfde, deels via oorlogen verwierf. Zijn bezittingen strekten zich uit over verschillende werelddelen, nl. Europa, Amerika, Azië en Afrika. Vandaar dat men het ook 'het rijk waar de zon nooit onderging' noemde.

Onze gewesten, de Nederlanden, behoorden tot het huis van Habsburg. In naam van keizer Karel werden ze bestuurd door landvoogden, o.a. zijn zus Maria van Hongarije (landvoogdes van 1530 tot 1555). Zij had haar vaste verblijfplaats aan het Hof van Brussel.

Karel V liet een nieuwe kapel bouwen, omdat hij oordeelde dat de bestaande te klein en te oud was.

In 1555 deed Karel V troonsafstand in de Aula Magna.

HET GULDEN VLIES

Karel V was ook titelopvolger van het hertogdom Bourgondië. Hij behield dus het embleem van het Gulden Vlies (zie identiteitskaart Filips de Goede).

WAPENSCHILD

Zeer complex, gezien het aantal titels hij draagt. Hij gebruikt o.a. de vleugels van de dubbele arend van het Heilig Roomse Rijk, een granaatappel (Sicilië), de Vlaamse leeuw,

Simon Bening. Het insigne van de orde van het Gulden vlies, 1573. Instituto Valenciano de Don Juan, Madrid

AARTSHERTOGIN ISABELLA

Anoniem, Portret van Isabella Clara Eugenia, ca. 1600-15, Kunstmuseum, Kadrioru

Voornaam : **Isabella Clara Eugenia**

Naam : **van Spanje**

Geboorteplaats en -datum: **Segovia, 1566**

Sterfplaats en datum: **Brussel, 1633**

Titels: *Isabella Infante**, aartshertogin van Oostenrijk en landvoogdes van de Spaanse Nederlanden tussen 1598 en 1633. (*Infante: Titel voor de jongere, niet opvolgingsgerechte kinderen van Spaanse koningen).

Tijdens de regering van haar vader, Filips II (1555-1598) brak een opstand uit. Het noorden van de 17 provincies werd protestants en onafhankelijk onder de naam Verenigde Provinciën, het zuiden bleef in Spaanse handen en katholiek.

Na de chaotische periode van de godsdienstoorlogen bracht de regeerperiode van aartshertogen Albrecht en Isabella (1598-1633) rust, vrede en voorspoed. De aanwezigheid van de hofhouding in Brussel en het mecenaat van de aartshertogen bevorderden de kunsten en de Vlaamse barok. Belangrijke schilders, zoals Jan I Brueghel en Pieter Paul Rubens, behoorden tot hun entourage.

Tijdens deze periode werd het Coudenbergpaleis erg luxueus en verfijnd, waar bewoners en bezoekers konden genieten van allerlei kunstobjecten, maar ook van wetenschappelijk instrumenten en van exotische planten en dieren. Het paleis werd verschillende keren verfraaid en vergroot. Er werd een verdieping toegevoegd aan het woongedeelte, het park werd heraangelegd, en de oude Ingelandstraat werd verlengd, verbreed, rechtgetrokken en kreeg de naam 'Isabellastraat'.

MARIA-ELISABETH VAN OOSTENRIJK

Van Orley (J.), Portret van aartshertogin Maria-Elisabeth, 18de eeuw, Stadhuis, Brussel

voornaam : **Maria-Elisabeth**

Naam : **van Oostenrijk**

Geboorteplaats en -datum: **Linz, 1680**

Sterfplaats en datum: **Mariemont, 1741**

Titels: landvoogdes van de Oostenrijkse Nederlanden, in naam van keizer Karel VI, vanaf 1725 tot aan haar dood.

Vanaf 1713 (Vrede van Utrecht) gaan de Nederlanden over van de Spaanse troon naar het Oostenrijkse gezag.

Maria-Elisabeth was de zus van de keizers Jozef I en Karel VI, en de laatste landvoogdes die in het Coudenbergpaleis zou verblijven. Tijdens haar regering, nl. in 1731, brandde het paleis af, waardoor de hofhouding zich noodgedwongen in het Hof van Nassau moest vestigen. Maria-Elisabeth verkoos echter om in het kasteel van Mariemont te verblijven, waar zij 10 jaar later overleed.

U WIL MEER WETEN?

P. Anagnostopoulos & J. Houssiau, Het voormalige Coudenbergpaleis, Collectie Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis, 42, Brussel, 2006.

Een interactieve tijdlijn wordt door vzw Paleis van Keizer Karel ten dienste gesteld op volgende webstek: www.timeline.coudenberg.com

Monumenten en Landschappen, architectuurglossarium: <http://www.irismonument.be/nl.p.glossary.html>

COLOFON

Redactie en iconografische opzoekingen

Catherine Balau, Céline Debatty, Emilie Debauve, Annabelle Nuytens, Eric Vanpee, Isabelle Ledoux:

Erfgoedklassen & Burgerschap, Paleis van Keizer Karel vzw.

Begeleidingscomité

Anne-Sophie Walazyc, Kabinet van Minister Charles Picqué

Paula Dumont, Directie Monumenten en Landschappen

Coördinatie

Elisabeth Gybels

Erfgoedklassen & Burgerschap, Paleis van Keizer Karel vzw.

Dankbetuigingen

team van de Coudenberg, Paleis van Keizer Karel vzw

wetenschappelijk comité van de vzw Paleis van Keizer Karel

Grafische vormgeving

Most Wanted

© Verantwoordelijke uitgever

Stéphane Demeter, Paleis van Keizer Karel vzw.

Datum : maart 2012

